

2026 M. LIEPOS 29 D.

BENDRUOMENĖS INICIJUOTOS VIETOS PLĖTROS METODO TAIKymo TARPINIS (PAŽANGOS) VERTINIMAS

VERTINIMO SANTRAUKA



**Finansuoja
Europos Sąjunga**



VIDAUS REIKALŲ
MINISTERIJA

Paslaugų sutartis finansuojama
Europos Sąjungos lėšomis,
paslaugos teikiamos LR vidaus
reikalų ministerijos užsakymu.

VERTINIMO TIKSLAS, UŽDAVINIAI, OBJEKTAS

Pagrindinis šio vertinimo tikslas – nustatyti 2022–2030 metų Viešojo valdymo plėtros programos (*toliau* – *VVPP*) pažangos priemonės Nr. 01-004-08-04-01 „Didinti visuomenės įsitraukimą į vietos problemų sprendimą“ (*toliau* – *PŽP*) ir jos veiklų bei įgyvendinimo būdo tinkamumą, suderinamumą, rezultatyvumą, efektyvumą ir tvarumą, siekiant NPP 8.4 uždavinio „Tobulinti viešojo valdymo sistemą, didinti jos efektyvumą ir atvirumą“ ir 2.7 uždavinio „Stiprinti socialinio aktyvumo ir socialinės atsakomybės nuostatas visuomenėje bei bendruomeniškumą“.

Siekiant pagrindinio vertinimo tikslo, **keliami 7 vertinimo uždaviniai**:

1. įvertinti **PŽP tinkamumą, pakankamumą, rezultatyvumą**, siekiant NPP 8.4 ir 2.7 uždavinių;
2. įvertinti **PŽP veiklų tinkamumą, pakankamumą, rezultatyvumą, suderinamumą**, siekiant NPP 8.4 ir 2.7 uždavinių;
3. įvertinti **BIVP metodo tinkamumą, efektyvumą ir tvarumą** siekiant NPP 8.4 ir 2.7 uždavinių bei **atliepiant** vietos bendruomenių **poreikius**, taip pat **pateikiant siūlymus** dėl metodo taikymo tobulinimo;
4. įvertinti miestų **VVG VPS** (ir joms įgyvendinti atrinktų **projektų**) **tinkamumą, efektyvumą ir rezultatyvumą** siekiant **gyventojų skurdo mažinimo** bei **sprendžiant atskirties problemas** per didesnę visuomenės įsitraukimą;
- 4.5. išskirti **esamas** ir pateikti **siūlymus** dėl **galimų naujų Europos Sąjungos (*toliau* – *ES*) investicijų krypčių ir veiklų**, kurias būtų tikslinga **įgyvendinti ateityje** (po 2027 m. laikotarpio), siekiant **spręsti gyventojų skurdo ir atskirties problemas**;
- 4.6. įvertinti **BIVP sąveiką su kitomis** viešosiomis **intervencijomis** bei **integraciją į nacionalinę viešojo valdymo sistemą**;
- 4.7. išanalizuoti paskelbtus dokumentus dėl naujos finansinės perspektyvos ir **pateikti išvadas**, kokie galimi ar negalimi **sąlyčio taškai tarp** kaimuose įgyvendinamos **LEADER priemonės** ir miestuose įgyvendinamos **BIVP iniciatyvos**.

Pagrindinis vertinimo objektas – miestų **VVG parengtos ir įgyvendinamos VPS**, kurių tikslas – mažinti socialinę atskirtį, stiprinti bendruomeniškumą ir pilietinį aktyvumą, skatinti užimtumą, bendruomenėse socialinę verslą, padedantį vietoje spręsti pažeidžiamų grupių atskirties problemas, bei didinti miestų bendruomenių socialinę integraciją, verslumą ir pagerinti šių bendruomenių narių padėtį darbo rinkoje. 2021–2027 m. programavimo laikotarpiu **BIVP** metodas įgyvendinamas per miestų **VVG parengtas VPS**. Miestų **VVG VPS** ir jų **projektai** rengiami, įgyvendinami ir administruojami vykdant **PŽP veiklas**. Vykdam šias veiklas ne tik **realizuojami PŽP tikslai**, bet ir prisidedama prie **VVPP** bei **NPP 8.4 ir 2.7 uždavinių įgyvendinimo**.

VERTINIMO METODIKA

Vertinime taikomas **teorija grįstas požiūris**. Siekiant išanalizuoti miestų VVG VPS ir jas įgyvendinančių projektų poveikį konkrečios vietovės ir šalies socialinei ir ekonominei plėtrai, pasitelkiamas **bendruomenių kapitalo sistemos** (*angl. Community Capitals Framework*) modelis. Ši prieiga remiasi M. Roseland et al¹ pasiūlyta bendruomenių kapitalo sistemos modelio interpretacija, kurioje išskiriamos 8 bendruomenės kapitalo formos, išplečiant klasikinį bendruomenių kapitalo modelį.

¹ *Toward Sustainable Communities: Solutions for Citizens and Their Governments, Fifth Edition : Solutions for Citizens and Their Governments*, Mark Roseland, Margaret Stout, Maria Spiliotopoulou, 2023.

Vertinimo metu buvo atlikta pirminių, antrinių šaltinių (teisės aktų, anksčiau atliktų vertinimų, dokumentų ir kt.), statistinių ir stebėsenos duomenų (*vertinamos investicijos ir stebėsenos duomenys apėmė 2021–2027 m. finansavimo laikotarpio planinius ir 2025 m. gruodžio 31 d. faktinius duomenis*), intervencijų logikos analizę, įvykdytos miestų VVG, kaimo VVG, savivaldybių administracijų bei vietos plėtros projektų vykdytojų atstovų anketinės apklausos, pusiau struktūruoti interviu, fokusuotos grupinės diskusijos, apskritojo stalo diskusijos, parengtos užsienio valstybių atvejo studijos (Slovėnija, Čekija, Nyderlandai), taikytas ekspertinis vertinimas, metaanalizė. **Nuoširdžiai dėkojame visiems į vertinimo veiklas įsitraukusiems dalyviams už skirtą laiką ir bei pasidalintas išvalgas.**

PAGRINDINĖS VERTINIMO IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Pagrindinės PžP numatytos **intervencijos orientuotos** į užimtumo didinimą, socialinės įtraukties stiprinimą, pilietinės visuomenės ir pilietinio aktyvumo didinimą bei tarpsektorinio bendradarbiavimo plėtrą. **PžP siekia spręsti** nepakankamą visuomenės dalyvavimą viešojo valdymo procesuose ir žemą pilietinio aktyvumo lygį. **Numatoma atliepti poreikį** stiprinti gyventojų motyvaciją dalyvauti sprendžiant vietos problemas, plėtoti patrauklias įtraukimo formas bei ugdyti pilietinio bendradarbiavimo kompetencijas. PžP veiklos grindžiamos BIVP principu, kai vietos bendruomenės pačios identifikuoja aktualias problemas ir siūlo jų sprendimo būdus. **Atitinkamai suformuotos PžP veiklos** orientuotos į bendruomenių, nevyriausybiinių organizacijų (*toliau – NVO*), verslo ir vietos valdžios bendradarbiavimo stiprinimą – jos apima VPS rengimą, įgyvendinimą, administravimą bei VVG kompetencijų ugdymą.

Remiantis intervencijų logika, tikimasi, kad dalyvavimas BIVP veiklose paskatins ilgalaikį gyventojų pilietinį aktyvumą ir nuolatinį įsitraukimą į viešųjų vietos reikalų sprendimą, o bendruomeninis veikimas ir partnerystės stiprins socialinį kapitalą, tarpusavio pasitikėjimą bei bendruomeniškumą. Taip pat daroma prielaida, kad dalis projektų dalyvių išlaikys aktyvumą po projektų pabaigos ir toliau dalyvaus darbo rinkoje arba socialinės integracijos veiklose. Tokiu būdu **siekiami prisidėti prie NPP 8.4 uždavinio** įgyvendinimo bei ilgalaikio pilietinio aktyvumo rodiklių gerėjimo – iki 2030 m. pasiekti, kad 45 proc. gyventojų dalyvautų sprendžiant viešuosius vietos reikalus ir didėtų pilietinė galia. Laikytina, kad **BIVP metodas yra tinkamas instrumentas prisidėti prie NPP 8.4 uždavinio** įgyvendinimo, kadangi jo esmė grindžiama vietos bendruomenių įgalinimu, dalyvaujamojo valdymo ir tarpsektoriniu bendradarbiavimu. Kartu tikimasi, kad sukurtos darbo vietos, socialinio verslo iniciatyvos ir socialinės integracijos veiklos prisidės prie geresnės pažeidžiamų grupių integracijos į darbo rinką ir visuomeninį gyvenimą. Vis dėlto, atsižvelgiant į numatomą ribotą pažeidžiamų grupių aprėptį, šis prisidėjimas numatomas ribotos apimties. Atitinkamai, **PžP ir paties BIVP metodo indėlis įgyvendinant NPP 2.7 uždavinį „Mažinti pajamų nelygybę ir skurdą“ vertintinas kaip netiesioginis** – jis grindžiamas socialinės integracijos, užimtumo ir bendruomeninio aktyvumo stiprinimu.

Išskirtina, kad nors PžP poveikio logika remiasi prielaida, kad socialinės atskirties mažinimas ir pilietinio aktyvumo augimas yra tarpusavyje susiję procesai, praktikoje šis poveikis priklauso nuo daugelio veiksnių – socialinę atskirtį, užimtumo galimybes ir gyventojų įsitraukimą lemia platesnė socialinės apsaugos, švietimo, užimtumo, savivaldos ir regioninės politikos aplinka. Todėl socialinės atskirties ir skurdo problemos PžP sprendžiamos daugiausia netiesiogiai – plėtojant socialinę įtrauktį, bendruomenines paslaugas, užimtumo iniciatyvas ir socialinę verslą. Tai reiškia, kad **PžP didžiausią pridėtinę vertę kuria ne kaip finansinė socialinės paramos priemonė, o kaip bendruomeninio valdymo modelis, stiprinantis vietos organizacijų, gyventojų ir savivaldybių gebėjimą kartu identifiкуoti problemas bei ieškoti tinkamiausių sprendimų**. Todėl PžP indėlis vertintinas kaip svarbus, tačiau papildantis kitų viešųjų intervencijų poveikį, o ne pakankamas savarankiškai pasiekti reikšmingus nacionalinio lygmens pokyčius (NPP uždavinių įgyvendinimą).

Pažymėtina, kad vertinamuoju finansavimo laikotarpiu socialinės atskirties mažinimas buvo dažnai įvardijamas tiek miestų VVG, tiek vietos plėtros projektų vykdytojų lygmeniu kaip vienas pagrindinių siekių.

Vis dėlto tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad tarp pagrindinių BIVP įgyvendinime dalyvaujančių subjektų nėra susiformavęs vieningas supratimas dėl esminio miestų VVG veiklos ir VPS įgyvendinimo tikslo. Praktikoje BIVP dažniau suvokiama ir įgyvendinama kaip projektų administravimo ir finansavimo mechanizmas, orientuotas į investicijų įgyvendinimą, o ne kaip dalyvaujamuoju valdymu, vietos partneryste ir gyventojų įtraukimu grindžiamas teritorinės plėtros metodas. VVG atstovų vertinimu, didžiausia BIVP nauda siejama su NVO aktyvumo, bendruomeninių iniciatyvų ir tarpsektorinio bendradarbiavimo stiprinimu. Tuo tarpu gerokai rečiau BIVP siejamas su vietos valdymo kokybės gerinimu, demokratinio dalyvavimo stiprinimu, inovacijų skatinimu ar pasitikėjimo viešuoju valdymu didinimu. Savivaldybių administracijų atstovų vertinimai iš esmės patvirtina šią tendenciją, tačiau jie dažniau nei VVG atstovai akcentuoja BIVP indėlį į gyventojų pasitikėjimo vietos institucijomis stiprinimą. Skirtingos institucijos ir įgyvendinantys subjektai nevienodai interpretuoja ir VVG funkcijas, jų atsakomybės ribas ir kuriamą pridėtinę vertę. Toks konceptualus neapibrėžtumas veikia tolesnius viešosios politikos sprendimus.

Atsižvelgiant į tai, tikslinga stiprinti strateginį dialogą tarp visų BIVP įgyvendinime dalyvaujančių subjektų, siekiant susitarti dėl BIVP institucinės vietos ir sąveikos su kitomis vietos plėtros struktūromis, apimant šiuos klausimus: (1) ar BIVP pirmiausia laikytinas dalyvaujamojo valdymo ir vietos demokratijos stiprinimo metodu, ar administraciniu mechanizmu teminėms intervencijoms įgyvendinti; (2) kokia BIVP (VVG veikla) skirtis nuo kitų vietos savivaldos ir teritorinės plėtros sistema, partnerystės ir bendruomeninių organizacijų vaidmenų; (3) kaip šis teritorinės plėtros metodas, kaip viešosios politikos tikslų įgyvendinimo įrankis, siejasi su platesne vietos. Susitarus dėl strateginio BIVP apibrėžimo, svarbu užtikrinti jo nuoseklų perkėlimą į teisinį reguliavimą ir valdymo praktiką.

VPS RENGIMAS

Įgyvendinant PŽP veiklą Nr. 1 „Bendruomenės inicijuotos vietos plėtros metodo (BIVP) taikymas: parama vietos plėtros strategijų rengimui“, 2023 m. su VVG sudarytos 44 projekcinės sutartys, skirtos VPS parengimui. Bendra projektų vertė – 434 954,61 Eur (iš kurių ES finansavimas – 342 228,44 Eur). Pažymėtina, kad **dalį VVG (8) VPS parengė be ES paramos.** Remiantis VVG anketine apklausa, tai **lėmė tokios priežastys** kaip nepakankamas informacijos kiekis apie tokią galimybę, kitų šaltinių parama bei kitos priežastys (pvz.: nepakankami ankstesnės VVG administracijos gebėjimai ir pajėgumai).

VPS rengimas daugeliu atvejų buvo grindžiamas teritorijų socialinės ir ekonominės situacijos analize bei gyventojų ir kitų suinteresuotų šalių įtraukimu. VPS rengimo procesas prisidėjo prie vietos partnerystės stiprinimo – į strategijų rengimą buvo įtraukti savivaldybių atstovai, NVO, vietos bendruomenės, socialiniai partneriai ir verslo atstovai, o konsultacijos, vieši renginiai bei diskusijos sudarė galimybes identifikuoti aktualiausias vietos problemas. Įvairiuose strategijų rengimo formatuose **dalyvavo daugiau kaip 3 tūkst. asmenų.** Vis dėlto, nors VPS dokumentuose fiksuojamas bendruomenės įtraukimas, dalyje VPS bendruomenės įtraukimas labiau atliko procedūrinio reikalavimo įgyvendinimo funkciją, o jo įtaka strateginių prioritetų formavimui ne visuomet buvo pakankamai aiškiai pagrįsta.

BIVP metodas pasižymi lankstumu ir potencialu atliepti vietos bendruomenių poreikių įvairovę. VPS rengimo procesas sudarė galimybes kiekvienai teritorijai identifikuoti specifines socialines problemas ir pasirinkti vietos situacijai tinkamiausias intervencijas. Toks principas leidžia išvengti vienodų sprendimų taikymo skirtingose teritorijose, kurių socialinė, ekonominė ir institucinė situacija skirtinga. **VPS suplanuotų veiklų spektras yra pakankamai platus ir atitinka įvairialypį socialinės atskirties pobūdį:** numatytos veiklos apima socialinių paslaugų plėtrą, užimtumo skatinimą, socialinio verslo iniciatyvas, bendruomeninių veiklų organizavimą, savanorystės skatinimą, socialinių įgūdžių ugdymą bei įvairias pažeidžiamų gyventojų grupių integracijos priemones. Toks veiklų kompleksiskumas leidžia lanksčiau reaguoti į skirtingų teritorijų poreikius.

Vis dėlto tyrimo rezultatai rodo, kad praktikoje šis potencialas realizuojamas tik iš dalies. **VPS planavimo etapų metu nėra pakankamai tiksliai įvertinamas teritorijos institucinis ir ekonominis potencialas:** VPS pateikiama situacijos analizė dažniausiai grindžiama oficialių statistinių duomenų pateikimu, tačiau nepakankamai dėmesio skiriama jų interpretavimui ir teritorijai būdingų vystymosi problemų analizei. Dalyje strategijų tikslinės grupės ir planuojamos veiklos buvo formuojamos ne remiantis vietos poreikių analize, bet suformuotais 2021–2027 metų Europos Sąjungos fondų investicijų programos (IP) prioritetais ir numatytais remtinomis veiklomis.

Ateityje, siekiant stiprinti VPS analitinį pagrįstumą, aktualu rengiant VPS didesnę dėmesį skirti ne statistinių duomenų pateikimui, o jų interpretavimui ir ryšio su planuojama intervencija pagrindimui bei sistemingai stiprinti VVG kompetencijas poreikių analizės, tikslinių grupių identifikavimo ir intervencijos logikos rengimo srityse, organizuojant praktinius mokymus, konsultacijas ir metodinę pagalbą.

VPS ĮGYVENDINIMAS

Vertinimo atlikimo metu **visos 52 parengtos VPS** jau yra įgyvendinamos, joms numatytas daugiau nei 55,3 mln. Eur finansavimas (iš jų 38,3 mln. Eur – ES lėšos, 8,8 mln. Eur – bendrojo finansavimo lėšos, 6,5 mln. Eur – savivaldybių biudžetų lėšos ir 1,6 mln. Eur – projektų vykdytojų (privatus) įnašas). **Šio vertinimo metu iš viso buvo analizuojami 262 BIVP projektai, kurių sutartys buvo sudarytos iki 2025 m. gruodžio 31 d. (imtinai).** Pažymėtina, kad vertinimo atlikimo laikotarpiu, **PŽP veiklų bendras rezultatyvumas yra žemas, kadangi absoliuti dauguma vietos plėtros projektų vis dar yra įgyvendinimo stadijoje, o dalis kvietimų teikti vietos plėtros projektų PĮP dar nėra paskelbti** (šiuo vertinimo etapu galima vertinti tik pirmuosius įgyvendinimo rezultatus).

Analizuoti 262 vietos plėtros projektai **daugiausia orientuoti į sociokultūrinį užimtumą** (meniniai užsiėmimai, kultūriniai renginiai, stovyklos, edukacinės ekskursijos, daugiafunkčių jaunimo centrų veiklos), sveikatingumo stiprinimą (įvairios terapijos, sveikos gyvensenos mokymai, sporto renginiai) bei gyventojų įgūdžių ugdymą. Projektų **veiklos skirtingose teritorijose išlieka gana panašios** – 80 proc. projektų organizuojamos praktinės veiklos ir dirbtuvės, 61 proc. projektų skatinama savanorystė, 44 proc. organizuojamos išvykos ar stovyklos, o 41 proc. projektų vykdomi mokymai, kursai ar seminarai.

Analizė rodo, kad BIVP projektai reikšmingiausiai prisideda prie žmogiškojo ir socialinio bendruomenės kapitalo stiprinimo, tačiau gerokai mažiau orientuojasi į organizacinio, kultūrinio ar finansinio kapitalo plėtrą. Gamtinio ir politinio kapitalo stiprinimas praktiškai nėra numatytas. Nors BIVP metodas gali būti sėkmingai įgyvendinamas, siekiant vieno ar kito kapitalo stiprinimo, norint tolygaus ir tvaraus vietos bendruomenių vystymosi, turėtų būti atsižvelgiama į visas bendruomenių kapitalo sistemos dalis. Dėl to, tiek valdžios, tiek miestų VVG atstovams ir kitoms suinteresuotoms pusėms svarbu aptarti ir išgryninti pagrindinius BIVP metodo taikymo tikslus.

Remiantis 52 VPS numatytais siektinomis produkto rodiklių reikšmėmis, **BIVP įgyvendinamuose vietos plėtros projektų veiklose iki 2029 m. planuojama įtraukti daugiau kaip 11,5 tūkst. gyventojų** (iš jų beveik tūkstantis – **socialinę atskirtį ar socialinę riziką patiriantys gyventojai**). Pažymėtina, kad ankstesnio finansinio laikotarpio metu numatyti produkto rodikliai buvo viršyti kelis kartus, todėl tikėtina, kad BIVP projektų veiklų dalyvių skaičius bus didesnis, nei numatyta². Vis dėlto, vertinant šiuos skaičius nacionaliniu mastu, **matyti, kad planuojama įtraukti gyventojų dalis sudaro mažiau nei 2,5 proc. visų 52 VPS teritorijų gyventojų (ir mažiau nei 0,5 proc. visų Lietuvos gyventojų).** Tai rodo, kad nors BIVP

² Pavyzdžiui, VP numatyta rodiklio „BIVP projektų veiklų dalyviai (įskaitant visas tikslines grupes)“ reikšmė siekė 4174, sutartyse planuojama pasiekti 31 803, pasiekta reikšmė 2022 m. – 41 872. Remiantis LR finansų ministerijos užsakymu UAB „BGI Consulting“ atlikto vertinimo „2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programos tikslų pasiekimo vertinimas“ duomenimis, 2023 m.

priemonės gali turėti **reikšmingą poveikį konkrečiose tikslinėse teritorijose ar bendruomenėse, jų aprėptis šalies mastu išlieka ribota.**

Dalis vietos plėtros projektų taip pat orientuoti į vietos ekonominio aktyvumo stiprinimą: VPS duomenimis, **iki 2029 m. įgyvendinant vietos plėtros projektus paramą planuojama suteikti 245 įmonėms, o socialinio verslo kūrimui arba plėtrai paramą gaus 142 socialinio verslo subjektai.** Šie rodikliai leidžia daryti prielaidą, kad BIVP strategijos prisidės ir prie vietos ekonominio bei socialinio atsparumo stiprinimo. Kita vertus, **įmonių ir socialinio verslo rodiklius taip pat svarbu vertinti platesniame kontekste.** Planuojama parama 245 įmonėms ir **142 socialinio verslo subjektų rėmimas rodo itin ambicingą siekį reikšmingai plėsti socialinio verslo ekosistemą³.** Tai leidžia daryti prielaidą, kad VPS orientuojasi ne tik į esamų socialinių verslų stiprinimą, bet ir į naujų iniciatyvų kūrimą. Vis dėlto toks tikslas kartu kelia riziką dėl sektoriaus absorbcinių gebėjimų, socialinio verslo brandos bei ilgalaikio sukurtų iniciatyvų tvarumo po finansavimo laikotarpio.

Įgyvendinant vietos plėtros projektus susiduriama su **iššūkiu, kad BIVP intervencijų geografinė aprėptis iš esmės apsiriboja administracinėmis VPS teritorijos ribomis.** Toks teritorijos apibrėžimas ne visada atitinka realius funkcinis ryšius tarp gretimų teritorijų, gyventojų judumą, paslaugų naudojimo ypatumus ar darbo rinkos specifiką, todėl dalis gyventojų, faktiškai susijusių su VPS teritorija, negali dalyvauti BIVP veiklose. Todėl **aktualu sudaryti galimybes BIVP įgyvendinime** taikyti funkcinių teritorijos principą – numatyti, kad BIVP veiklose galėtų dalyvauti ne tik VPS administracinėje teritorijoje deklaruojantys gyventojai, bet ir besiribojančių teritorijų gyventojai, kai tai pagrindžiama funkciniais teritoriniais ryšiais. Rengiant naują teisinį reguliavimą, rekomenduojama įvertinti galimybę VPS planavimą ir įgyvendinimą grįsti ne vien administracinėmis ribomis, bet ir funkciniais teritoriniais ryšiais.

Didžiausias vietos plėtros projektų poveikis šiuo metu siejamas su sociokultūrinėmis, bendruomeniškumo stiprinimo ir laisvalaikio veiklomis, kurios sudaro didžiausią projektų dalį. Tuo tarpu profesinių įgūdžių ugdymo, integracijos į darbo rinką, socialinių inovacijų ir kitų struktūrinius pokyčius galinčių skatinti veiklų dalis yra mažesnė, nors būtent šios intervencijos turi didžiausią potencialą prisidėti prie ilgalaikių socialinių ir ekonominių pokyčių. Tai leidžia daryti išvadą, kad dabartinis projektų portfelis labiau orientuotas į socialinės įtraukties ir bendruomeninio aktyvumo stiprinimą nei į ilgalaikę socialinę ir ekonominę transformaciją.

Skirtingų tipų vietos plėtros projektų rezultatų tvarumas reikšmingai skiriasi. Ilgiausio poveikio tikimasi iš socialinių inovacijų diegimo bei infrastruktūros kūrimo ir plėtros veiklų: daugiau kaip 80 proc. VVG mano, kad šių veiklų poveikis bendruomenėms bus ilgalaikis. Nors tokios veiklos sudaro santykinai nedidelę visų projektų dalį, jos vertintinos kaip reikšmingiausios tvarumo požiūriu. Tuo tarpu kultūrinių, edukacinių, sveikatinimo, laisvalaikio ir socialinės integracijos veiklų poveikis dažniau vertinamas kaip trumpalaikis arba vidutinės trukmės. Daugumos veiklų atveju dominuoja 2–5 metų poveikio vertinimas, o tai rodo, kad ilgalaikis poveikis pirmiausia priklauso nuo to, ar projektai sukuria ilgalaikius struktūrinius pokyčius – **infrastruktūrą, socialinio verslo modelius, bendradarbiavimo tinklus ar kitus išliekamąją vertę turinčius sprendimus.** Šiuo požiūriu bendradarbiavimo tinklų kūrimas išsiskiria kaip viena tvariausių „minkštųjų“ intervencijų – 60 proc. VVG jų poveikį vertina kaip vidutinės trukmės arba ilgalaikį.

³ Pažymėtina, kad 2025 m. oficialiai registruotų socialinių verslų Lietuvoje buvo vos kelios dešimtys (šaltinis: Inovacijų agentūra, Socialinio verslo reglamentavimas Lietuvoje: analitinė apžvalga ir rekomendacijos, 2025 m. Prieiga internete: https://inovacijuagentura.lt/site/binaries/content/assets/analitika/verslo-aplinka-new/socialinio-verslo-reglamentavimas_analitine-rekomendacija_ia_2025-m.-1.pdf), o 2026 m. birželio mėn. jau siekė 323 (remiantis viešai pateikiama Inovacijų agentūros informacija, prieiga internete: <https://socialinisverslas.inovacijuagentura.lt/>).

Atlikta analizė atskleidžia vieną svarbiausių sisteminių BIVP įgyvendinimo iššūkių – **veiklų tęstinumas pasibaigus finansavimui nėra pakankamai užtikrinamas**. Nors projektų metu sukuriama gebėjimai, partnerystės ir infrastruktūra turi ilgalaikio poveikio potencialą, jų išlaikymą riboja trijų veiksnių sąveika: riboti projektų vykdytojų finansiniai ir žmogiškieji ištekliai, nesisteminis požiūris į veiklų perdavimą bei nepakankamai aiški nacionalinio ir savivaldybių lygmens institucijų vizija dėl sukurtų socialinių paslaugų ir iniciatyvų tęstinumo. Ateityje, **siekiant užtikrinti, kad sėkmingos vietos plėtros iniciatyvos nesibaigtų pasibaigus projektų finansavimui, rekomenduojama** nacionaliniu lygmeniu nustatyti reikalavimą VPS įgyvendinimo metu planuoti rezultatų tęstinumą. Taip pat aktualu sistemingai identifikuoti alternatyvius finansavimo šaltinius sėkmingoms iniciatyvoms: VPS įgyvendinimo metu periodiškai inventorizuoti didžiausią socialinį poveikį sukūrusias iniciatyvas ir iš anksto vertinti jų tęstinumo galimybes.

VPS ADMINISTRAVIMAS

Ankstesnio finansavimo laikotarpio patirtis reikšmingai palengvino pasirengimą VPS įgyvendinimui, tačiau VVG ir toliau susiduria su sistemine iššūkiu – žmogiškųjų išteklių stoka, nepakankamai aiškiu teisiniu reglamentavimu ir nepakankamais pasirengimo terminais. Nors VVG teigiamai vertina mokymų ir konsultacijų sistemą, stebėsenos organizavimas bei administravimo procesai tarp organizacijų tebėra nevienodi. Tai rodo poreikį toliau stiprinti metodinę pagalbą, ypač mažesnių administracinių pajėgumų VVG.

VPS rengimo procesą dauguma VVG vertino kaip vidutiniškai sudėtingą arba sudėtingą, o pagrindiniais iššūkiais įvardijo neaiškų teisinį reglamentavimą, ribotus žmogiškuosius išteklius ir trumpą pasirengimo laiką – šie veiksniai turėjo įtakos tiek strategijų kokybei, tiek pasirengimui jų įgyvendinimui. VPS atrankos kriterijų analizė taip pat atskleidė metodologinio nuoseklumo trūkumą: dalis kriterijų dubliuoja vieni kitus arba suteikia neproporcingai didelį svorį procedūriniais aspektams, palyginti su strateginio turinio kokybe, o kai kurie suformuluoti pernelyg abstrakčiai, todėl didėja subjektyvaus vertinimo rizika. Atskirai akcentuotinas balų skyrimas už savivaldybės finansinį prisidėjimą – tai kelia riziką iškreipti horizontalios partnerystės principą, kadangi vieno partnerio finansinis indėlis tampa konkurenciniu pranašumu strategijų atrankoje. Atsižvelgiant į tai, **ateityje tikslinga peržiūrėti kriterijų sistemą, siekiant didesnio jų aiškumo, nuoseklumo ir proporcingumo.**

Tyrimo rezultatai rodo, kad vietos plėtros projektų vykdytojams **vietos plėtros projektų atrankos ir vertinimo procedūros yra pakankamai aiškos ir skaidrios, tačiau jų efektyvumą mažina informacijos pateikimo savalaikiškumo problemos, techniniai informacinių sistemų trūkumai, teisės aktų pakeitimai įgyvendinimo metu.** Šie veiksniai kartu su nepakankamu pareiškėjų aktyvumu ir savivaldybių finansinio prisidėjimo neapibrėžtumu lėmė lėtesnius nei planuota projektų įgyvendinimo tempus. Tai leidžia daryti išvadą, kad didžiausias dėmesys ateityje turėtų būti skiriamas administracinių procedūrų supaprastinimui.

Siekiant mažinti administracinę naštą ir užtikrinti vienodą teisės aktų taikymą, nacionaliniu lygmeniu aktualu testuoti vieningų metodinių gairių, pavyzdinių dokumentų ir standartizuotų formų rengimą, kurios taikomos visoms VVG, taip pat sistemškai peržiūrėti projektų administravimo procesą, taikant proporcingumo principą, ir atsisakyti perteklinių pagrindžiamųjų dokumentų. Taip pat aktualu peržiūrėti vietos plėtros PĮP vertinimo ir pareiškėjams nustatomų trūkumų šalinimo terminų santykį, užtikrinant jų proporcingumą ir laikymąsi. Galiausiai, aktualu tobulinti INVESTIS informacinę sistemą, orientuojantis į naudotojo patirtį: mažinti duomenų praradimo riziką ir sistemos veikimo sutrikimus, pasikartojantį duomenų suvedimą, supaprastinti navigaciją ir dokumentų pateikimą, gerinti sistemos naudojimo patogumą ir administravimo efektyvumą.

MIESTŲ VVG PAJĖGUMAI IR KOMPETENCIJOS

Vertinimas taip pat atskleidžia, kad **VVG kompetencijos ne visuomet yra pakankamos užtikrinti nuoseklų ir kokybišką VPS įgyvendinimą**. Nors pačios organizacijos savo gebėjimus vertina palankiai, analizė rodo, kad didžiausi iššūkiai išlieka žmoniškųjų išteklių, finansų administravimo ir projektų valdymo srityse.

Tyrimo rezultatai rodo, kad **VVG veiklos tęstinumas tarp finansavimo laikotarpių išlieka viena didžiausių sistemos pažeidžiamumo vietų**. Nors VVG yra sukaupusios reikšmingą administracinę, projektų valdymo ir bendruomeninio darbo patirtį, jų veikla iš esmės priklauso nuo ES investicijų. Dėl finansavimo ciklų pertrūkių kyla rizika prarasti kvalifikuotus darbuotojus, sukauptas kompetencijas ir bendruomenių pasitikėjimą.

Išskirtina, kad VVG pačios mato potencialą prisiimti platesnį vaidmenį vietos valdyme – koordinuoti vietos iniciatyvas, stiprinti NVO sektorių, skatinti bendradarbiavimo tinklus ir atstovauti bendruomenių interesams. Tačiau tokio vaidmens plėtra praktiškai sunkiai įgyvendinama nesant VVG finansavimo šaltinių diversifikavimo, pajėgumų ir kompetencijų stiprinimo.

Atsižvelgiant į tai, **ateityje rekomenduojama** stiprinti VVG organizacinį savarankiškumą ir strateginę savivoką – ne tik kaip ES fondų administravimo subjektų, bet ir kaip vietos plėtros organizacijų, galinčių savarankiškai inicijuoti projektus, telkti partnerystes ir veikti įvairiose nacionalinėse bei tarptautinėse programose. Planuojant naujas VVG funkcijas ar didinant jų atsakomybę, užtikrinti, kad papildomos funkcijos būtų deleguojamos tik kartu su papildomu finansiniu, žmoniškųjų išteklių ir organizaciniu stiprinimu. Siekiant užtikrinti veiklos tęstinumą tarp finansavimo laikotarpių, tikslinga stiprinti VVG gebėjimus diversifikuoti finansavimo šaltinius, svarstyti nacionalinio pereinamojo finansavimo mechanizmo sukūrimą.

MIESTŲ VVG PARTNERYSTĖ SU SAVIVALDYBĖMIS

Pastebima, kad savivaldybių vaidmuo ir finansiniai įsipareigojimai įgyvendinant VPS nėra pakankamai nuosekliai reglamentuoti – praktikoje taikomi skirtingi finansavimo modeliai, o savivaldybių įsitraukimas nėra vienodas ir nuoseklus visose teritorijose. Taip pat fiksuojama, kad **savivaldybių finansinis dalyvavimas nėra pakankamai atsietas nuo trumpalaikių politinių sprendimų**, o ilgalaikio finansinio įsipareigojimo mechanizmas nėra aiškiai apibrėžtas nuo pat VPS įgyvendinimo pradžios.

Atsižvelgiant į tai, aktualu rekomenduoti aiškų savivaldybių finansinio įsitraukimo modelį visam VPS įgyvendinimo laikotarpiui. **Siekiant užtikrinti stabilų VPS įgyvendinimą ir sumažinti riziką, kad projektų finansavimas priklausys nuo einamųjų politinių sprendimų, rekomenduojama** naujuoju programavimo laikotarpiu savivaldybės finansinį prisidėjimą apibrėžti kaip vieną iš VPS finansavimo sąlygų bei teikti pagalbą standartizuojant savivaldybių dalyvavimo BIVP organizavimo praktiką.

Pažymėtina, kad savivaldybių dalyvavimas VVG partnerystėje ne visais atvejais užtikrina veiksmingą institucijų bendradarbiavimą. Nors savivaldybių administracijų atstovai dalyvauja VVG veikloje, grįžtamosios informacijos perdavimas savivaldybių administracijoms ir politinio lygmens sprendimų priėmėjams dažnai nėra sistemingas. Todėl ateityje aktualu stiprinti savivaldybių įsitraukimą į BIVP įgyvendinimą ir atskaitomybę partnerystėje: sistemingai komunikuoti BIVP kuriamą pridėtinę vertę savivaldybėms, pabrėžiant jos indėlį į vietos paslaugų plėtrą, socialinę įtrauktį ir teritorinę sanglaudą, stiprinti savivaldybių deleguotų atstovų atskaitomybės mechanizmus, užtikrinant reguliarią informacijos sklaidą tarp VVG ir savivaldybių administracijų bei politinio lygmens.

GALIMOS NAUJOS ES INVESTICIJŲ KRYPTYS

Esama geopolitinė situacija, socialinės atskirties iššūkiai, nepakankamas pilietinis aktyvumas negali būti veiksmingai sprendžiami vien infrastruktūros plėtros ar viešųjų paslaugų prieinamumo priemonėmis – šiems iššūkiams spręsti aktualu pasitelkti ir BIVP intervencijas. **Ateinančiu programavimo laikotarpiu tikslinga išlaikyti BIVP metodo lankstumą, tačiau aiškiau orientuoti investicijas ir į naujus iššūkius, su kuriais susiduriama vietos lygmeniu.** Svarstant, kokios galimos naujos investicijų kryptys įgyvendinant BIVP, išskirtinos tokios tematinės sritys kaip Rytų pasienio teritorijų stiprinimas, ekologinė ir aplinkosauginė kompetencija, skaitmeninė įtrauktis ir dirbtinis intelektas, bendruomeninis atsparumas ir civilinė sauga, kultūra kaip socialinės integracijos priemonė, vietos vykdytojų ir pareiškėjų institucinių gebėjimų stiprinimas.

Atitinkamai, šias investicijų kryptis galėtų atliepti naujos veiklos (veiklų tipai). Vis dėl to, ateinančiame finansiniame periode konkretus veiklų apibrėžimas turėtų remtis atvirumu teritoriškai specifiniams poreikiams (nenustačius baigtinio sąrašo), ir teminiu kryptingumu prioritetinėse srityse. Tad aktualu **lanksčiau apibrėžti tikslinę geografinę aprėptį, sudarant galimybes į BIVP veiklas** įtraukti ir funkcinio požiūriu susijusių, tačiau administraciškai kitose teritorijose gyvenančius asmenis. Tokie pokyčiai geriau atitiktų BIVP principą – sprendimus grįsti realiais vietos poreikiais, o ne administracinėmis ribomis.

BIVP IR LEADER SĄVEIKOS GALIMYBĖS BŪSIMUOJU LAIKOTARPIU

2021–2027 m. programavimo laikotarpiu LEADER ir BIVP iniciatyvos grindžiamos tais pačiais bendruomenės inicijuotos vietos plėtros principais – vietos partnerystė, dalyvaujamuoju valdymu ir teritoriniu požiūriu į plėtrą. Vis dėlto šių iniciatyvų tikslai, finansuojamų veiklų pobūdis, tikslinės grupės, finansavimo šaltiniai, administravimo modeliai ir taikymo teritorijos reikšmingai skiriasi. LEADER daugiausia orientuota į kaimo teritorijų plėtrą, o VRM administruojama BIVP priemonė – į miestų teritorijas ir socialinės įtraukties bei užimtumo tikslus. Todėl, išskyrus pavienius atvejus mažesnėse savivaldybėse, šios **iniciatyvos viena kitą papildo, o ne dubliuoja.**

Europos Komisija siūlomi 2028–2034 m. daugiametės finansinės programos pokyčiai sudarytų palankesnes prielaidas glaudesnei LEADER ir BIVP sąveikai. Didesnė valstybių narių diskrecija planuojant intervencijas bei galimas skirtingų ES fondų planavimo ir administravimo taisyklių suvienodinimas sudarytų galimybes nacionaliniu lygmeniu labiau koordinuoti šių metodų įgyvendinimą, derinti intervencijų kryptis ir stebėsenos sistemas.

Vertinimo metu išanalizuotos galimos LEADER ir BIVP integracijos alternatyvos apima po tris potencialias LEADER ir BIVP integracijos alternatyvas VPS planavimo, VPS administravimo bei BIVP metodo koordinavimo lygmenimis. Šios alternatyvos nėra tarpusavyje nesuderinamos ir ateityje galėtų būti taikomos tiek savarankiškai, tiek įvairiais deriniais, atsižvelgiant į pasirinktą BIVP vystymo modelį Lietuvoje.

Vis dėlto vertinimas rodo, kad **šiuo metu nei nacionaliniu, nei vietos lygmeniu nėra susiformavęs bendras požiūris dėl didesnės LEADER ir BIVP integracijos poreikio ar jos įgyvendinimo modelio.** Fokusuotų grupinių diskusijų ir interviu rezultatai neatskleidė aiškaus palaikymo platesnei šių metodų integracijai nei tarp bendruomenių, nei tarp atsakingų institucijų. Viena svarbiausių to priežasčių – iki šiol nepakankamai aiškiai apibrėžtas strateginis BIVP metodo tikslas nacionaliniu lygmeniu.

Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama Inicijuoti strateginį susitarimą dėl BIVP ir LEADER sąveikos po 2027 m. dėl galimų BIVP ir LEADER sąveikos modelių po 2027 m. Šio dialogo tikslas turėtų būti ne iš anksto pasirinkti vieną institucinį sprendimą, bet įvertinti skirtingus integracijos scenarijus, jų privalumus, rizikas ir poveikį VVG savarankiškumui, administracinei naštai bei vietos partnerystės principų išlaikymui.